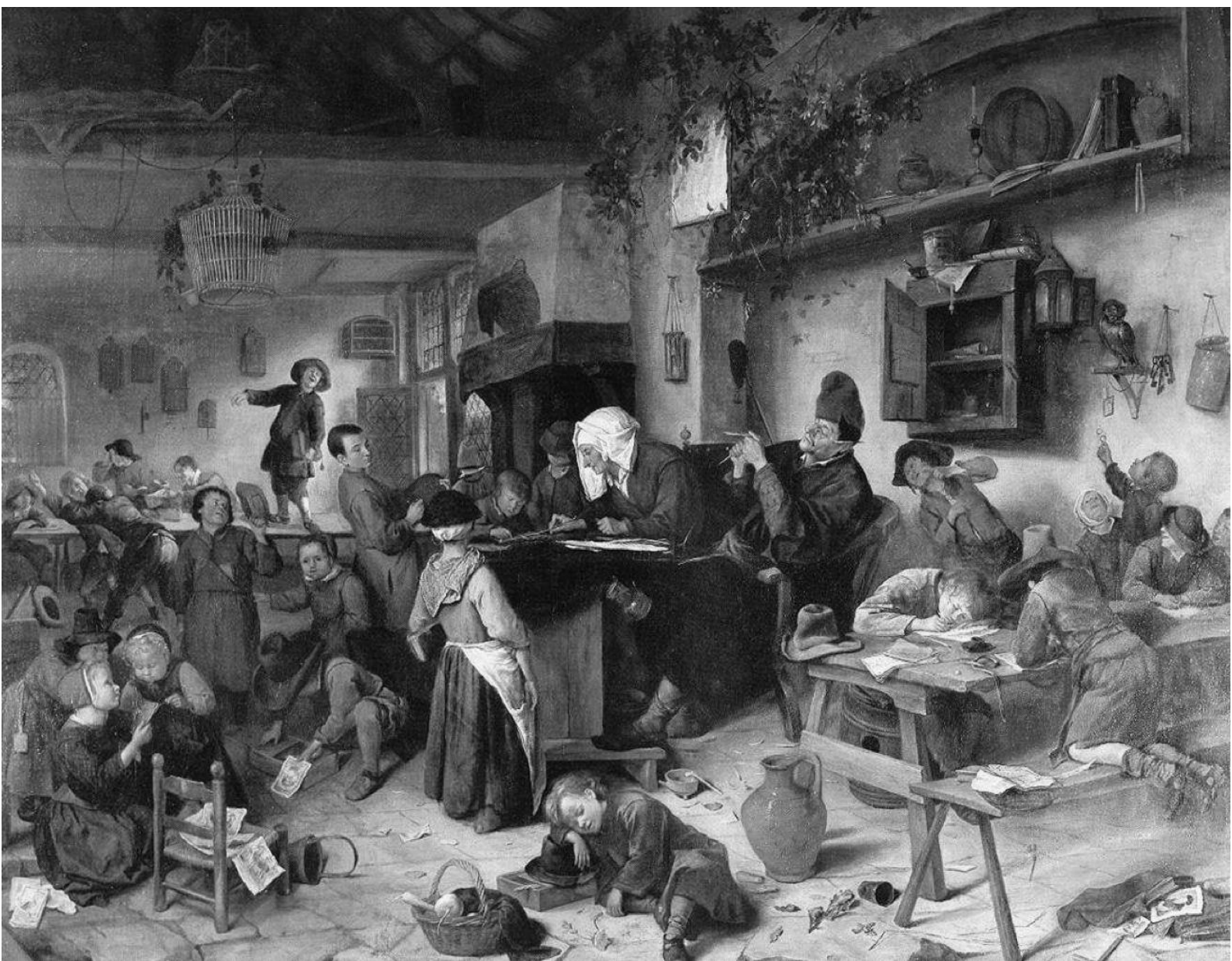


บทความวิจัย



จากแนวคิดครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรมของเปาโล แพรร์ สู่การสร้างโมดูลการเรียนรู้ “ห้องเรียนคือพื้นที่ทางวัฒนธรรม”

อรรณพณ์ สัจจะพัฒนกุล¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์และสังเคราะห์หลักการสร้างห้องเรียนวัฒนธรรมจากแนวคิดครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรมของเปาโล แพรร์ และ 2) สร้างต้นแบบโมดูลการเรียนรู้ “ห้องเรียนคือพื้นที่ทางวัฒนธรรม” สำหรับนักศึกษาครูในรายวิชาการศึกษา เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่น่าเชื่อถือและหลากหลาย ผลการวิจัยพบว่า 1. หลักการสร้างห้องเรียนวัฒนธรรมจากแนวคิดครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรมของเปาโล แพรร์ ให้ความสำคัญต่อการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ตั้งอยู่บนฐานของมนุษยนิยม การส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดสำนึกเชิงวิพากษ์และตระหนักรู้ต่อโลกชีวิตที่เขาดำรงอยู่ ปลดปล่อยผู้เรียนให้เป็นอิสระจากความไม่รู้และความกดขี่ และ 2. โมดูลการเรียนรู้ “ห้องเรียนคือพื้นที่ทางวัฒนธรรม” เรื่อง “อำนาจในระบบการศึกษา” ประกอบไปด้วย 4 โมดูล ได้แก่ 1) โลกชีวิตและอัตลักษณ์ครู 2) การเมืองของการนิยามความหมาย: ถอดรหัสอำนาจในโลกการศึกษา 3) โรงเรียนประชาธิปไตยและการกิจเพื่อการเติบโต และ 4) ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม การสอนด้วยความหวังและมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ: เปาโล แพรร์, ห้องเรียนวัฒนธรรม, การศึกษาเชิงวิพากษ์, ครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Paulo Freire's "teachers as cultural workers" inspires the learning module: "The Classroom as a Cultural Space."

Attachon Sajjaphatanakul²

Abstract

This research has two objectives: 1) to explore and analyze the principles of creating a cultural classroom based on Paulo Freire's concept of teachers as cultural workers. 2) to develop a cultural classroom learning module for student teachers in the subject of democratic citizenship education. This study employed a qualitative approach using documentary research. The research found that: 1) The principles for creating a cultural classroom based on Paulo Freire's concept of teachers as cultural workers emphasize the creation of a new culture grounded in humanism, encouraging learners to develop critical consciousness and awareness of their lived realities, and liberating learners from ignorance and oppression. These are crucial principles in establishing a cultural classroom. 2) The "Cultural Classroom" learning module, titled "Power in Education," consists of four sub-modules: 1) Lived Experiences and Teacher Identity; 2) The Politics of Meaning-Making: Decoding Power in the World of Education; 3) The Democratic School and the Mission for Growth; and 4) Teachers as Cultural Workers: Teaching with Hope and Aiming for Change.

Keywords: Paulo Freire, Cultural Classroom, Critical Pedagogy, Teacher as a change agent

² Assistant Professor, Faculty of Education, Pibulsongkram Rajabhat University

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา/หลักการและเหตุผล

โครงการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร “ห้องเรียนวัฒนธรรม” เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันสำหรับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เกิดจากแนวคิดที่อยากพัฒนาให้สังคมไทยเป็นสังคมที่คนมีสมรรถนะทางวัฒนธรรม คือ เข้าใจความหลากหลาย ยอมรับความแตกต่าง พร้อมเรียนรู้และปรับตัวอยู่ในสถานการณ์ความแตกต่างอย่างเท่าทัน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดที่จะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในสังคมไทย โดยมองว่าทักษะทางวัฒนธรรม (cultural fluency) เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เรามีทางเลือกหรือทางออกอย่างสร้างสรรค์เมื่อต้องเผชิญกับความแตกต่างหรือความขัดแย้ง โดยสามารถดำรงสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันและอยู่ร่วมกันได้ การมีทักษะวัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่าง ประการสำคัญคือ ความเข้าใจต่อความแตกต่างของมนุษย์ และยิ่งกว่านั้นคือการเคารพความแตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ต่างมีเหมือนกัน (วรนาช ชินวรโสภาค, 2559)

ทักษะทางวัฒนธรรม (cultural fluency) วางอยู่บนองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การตระหนักรู้ (awareness) เป็นการตระหนักถึงความหลากหลายทางสังคม ความไม่เท่าเทียมกัน และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น 2) ความเคยชิน (habit) เป็นพฤติกรรมและความเคยชินของแต่ละบุคคล องค์กร และสังคม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำในชีวิตประจำวัน และ 3) ความสามารถ (ability) เป็นความสามารถในการปรับตัวและเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่าง รวมถึงการสื่อสารและแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ (เดชา ตั้งสีฟ้า, 2563) ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่หล่อหลอมความแตกต่างของมนุษย์ โดยไม่เพียงแต่สะท้อนผ่านพฤติกรรมภายนอก แต่ยังรวมถึงระบบความเชื่อที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังด้วย การทำความเข้าใจผู้อื่นอย่างลึกซึ้งจึงต้องมองข้ามกรอบค่านิยมส่วนตัว เพื่อเรียนรู้และยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

ด้วยความมุ่งมั่นในการลดอคติและส่งเสริมความเข้าใจทางวัฒนธรรมให้กับสังคมไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) จึงได้ร่วมมือกับคณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการจัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร “ห้องเรียนวัฒนธรรม” เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันสำหรับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ โดยสร้างเครือข่ายอาจารย์ในระดับอุดมศึกษาและผู้ที่มิใช่ประสบการณ์ด้านการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยองค์ความรู้ด้านมานุษยวิทยาทุกภูมิภาคทั่วประเทศ และพัฒนาเป็นโมดูลการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะทางวัฒนธรรมบนฐานมานุษยวิทยา จำนวน 36 โมดูล ซึ่งครอบคลุมในหลากหลายหัวข้อตั้งแต่ความรู้พื้นฐาน ไปจนถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอคติ อำนาจ และสังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อใช้จัดการเรียนรู้กับผู้เรียนระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้แผนดำเนินงานทั้งหมดจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) และต้นแบบการขับเคลื่อนสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยองค์ความรู้มานุษยวิทยาอย่างเป็นรูปธรรม

สาขาสังคมศึกษา ละครศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ในฐานะเครือข่ายหนึ่งที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาโมดูลการเรียนรู้เรื่อง “อำนาจ” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร “ห้องเรียนวัฒนธรรม” ได้เห็นว่าประเด็นเรื่อง “อำนาจกับการศึกษา” เป็นหัวข้อหนึ่งที่น่าสนใจและสามารถขยายผลแนวคิดนี้สู่ชุมชนนักศึกษาครูได้ โดยเห็นความเชื่อมโยงของแนวคิด “ครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรม” (Teacher as Cultural Worker) ของเปาโล แฟร์รี (Paulo Freire) ที่มุ่งหวังให้ครูเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมใหม่ในห้องเรียน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดดังกล่าวเพื่อเป็นฐานคิดในการออกแบบกรอบการเรียนรู้โมดูลอำนาจ ในเรื่องของอำนาจกับการศึกษาเพื่อขยายผลให้กับ

นักศึกษาครูในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม โดยโมเดลการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นจะช่วยขยายมุมมองของนักศึกษาครูให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อบทบาทของตนในห้องเรียน ไม่ใช่เพียงในฐานะผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่ในฐานะผู้มีบทบาทเชิงวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความหลากหลายและความเป็นธรรมทางสังคม การออกแบบโมเดลการเรียนรู้ห้องเรียนวัฒนธรรม ในหัวข้อ “อำนาจกับการศึกษา” จึงเป็นการสร้างแนวทางการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนานักศึกษาครูให้มีจิตสำนึกวิพากษ์ (critical consciousness) และตระหนักถึงพลังของการจัดการเรียนรู้ที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน สร้างบรรยากาศในห้องเรียนที่เปิดรับความแตกต่างอย่างมีคุณค่า และทำให้นักศึกษาครูเติบโตขึ้นเป็นผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงผ่านการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์และสังคมที่เติบโต

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักการสร้างห้องเรียนวัฒนธรรมจากแนวคิดครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรมของเปาโล แฟร์
- 2) เพื่อสร้างต้นแบบโมเดลการเรียนรู้ห้องเรียนวัฒนธรรมสำหรับนักศึกษาครูในรายวิชาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารมาใช้เป็นข้อมูลหลักในการวิจัย ทำการสร้างปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยหนึ่งทางด้านการศึกษา ประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่จะทำให้ได้ข้อค้นพบและความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ที่นำไปสู่การพัฒนาความรู้ใหม่ในสาขานั้น ๆ (McCulloch, 2004) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารมาใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) ความแท้จริงของเอกสาร (Authenticity) 2) ความน่าเชื่อถือ (Credibility) 3) ความเป็นตัวแทนของกลุ่มหรือปรากฏการณ์ (Representativeness) และ 4) ความหมายของเนื้อหา (Meaning) โดยเอกสารทุกชิ้นที่นำมาศึกษาต้องเป็นงานเขียนของแฟร์ ที่มีแนวคิดหลัก หรือคำค้นหาลำดับ “การศึกษาเพื่อการปลดปล่อย” (Education for Liberation) ซึ่งเป็นหัวใจหลักของ “ครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรม” ซึ่งประกอบด้วยเอกสาร ดังต่อไปนี้

- 1) **ตัวบทหลัก** ได้แก่ หนังสือ Teachers as Cultural Workers: Letters to Those Who Dare Teach “ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม: จดหมายถึงผู้ที่กล้าสอน” ทั้งฉบับแปลภาษาอังกฤษ และฉบับแปลไทย โดยฉบับแปลภาษาอังกฤษ เป็นงานแปลของ Donaldo Macedo, Dale Koike, and Alexandre Oliveira (2005) และในฉบับแปลภาษาไทย โดยสดใส ชันติวรพงศ์ (2547)
- 2) **ตัวบทที่เกี่ยวข้อง** ที่ช่วยเสริมความเข้าใจต่อแนวคิดต่าง ๆ ของเปาโล แฟร์ ได้แก่ หนังสือ การศึกษาของผู้ถูกกดขี่ (Pedagogy of the Oppressed) ฉบับครบรอบ 50 ปี, Pedagogy of Hope: Reliving Pedagogy of the Oppressed, Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy, and Civic Courage, และ The Politics of Education: Culture, Power and Liberation

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เปาโล แฟร์รี (Paulo Freire) ไม่เพียงแต่เป็นนักการศึกษาสายวิพากษ์ที่มีชื่อเสียง แต่ยังเป็นนักคิด นักปฏิบัติ และนักเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งมั่นสร้างโลกที่ยุติธรรมและเท่าเทียมกัน แนวคิดของแฟร์รีได้สร้างแรงบันดาลใจให้กับนักการศึกษาและผู้ที่ทำงานด้านการศึกษาทั่วโลก โดยเฉพาะนักการศึกษาสายวิพากษ์ (Critical educator) แม้เปาโล แฟร์รี จะเป็นนักการศึกษาที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาแนวคิดการศึกษาเชิงวิพากษ์ แต่แนวคิดของแฟร์รียังต้องเผชิญกับการถูกวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มนักการศึกษาสายจารีตและผู้ถือครองอำนาจรัฐที่เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวนั้นท้าทายต่อระบบการศึกษาแบบเดิมที่ชนชั้นนายิตครองอำนาจในการถ่ายทอดความรู้จากครูสู่ผู้เรียน การผลิตซ้ำความรู้ และวัฒนธรรมแบบจารีตที่ควบคุมผ่านการสอนที่เน้นการวัดได้ในทุกอย่าง การศึกษาที่เน้นปรับแต่งให้ผู้เรียนมีมาตรฐานในแบบเดียวกัน การครอบงำความรู้ผ่านสำนักพิมพ์แบบเรียน การศึกษาแบบรวมศูนย์ที่ละเลยความเป็นอิสระภาพของมนุษย์ ซึ่งแน่นอนว่าชนชั้นนำที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาทั้งกลุ่มผู้ถือครองอำนาจทางการเมืองการปกครองและกลุ่มทุนในโลกเสรีนิยมใหม่ที่มองการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือในการปรับแต่งผู้คนให้มีคุณลักษณะตรงกับที่กลุ่มชนชั้นนำต้องการ

John Dale & Emery J. Hyslop-Margison (2010) ได้สะท้อนให้เห็นว่าในมุมมองของแฟร์รี การศึกษาเชิงวิพากษ์คือการกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามและวิเคราะห์สังคมนรอบตัว ผู้สอนแบบวิพากษ์จึงควรมีความอยากรู้อยากเห็น เปิดรับแนวคิดใหม่ๆ และมีความคิดสร้างสรรค์ สิ่งสำคัญที่สุดในการสอนเชิงวิพากษ์คือจิตใจที่เปิดกว้างและความมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมที่ดีกว่า ยกตัวอย่างแทนที่ครูจะสอนให้นักเรียนรู้การสมัครสินเชื่อหรือการลงทุนกับธนาคาร ถ้าเทียบกับประเทศไทยในปัจจุบันก็คือการการสอนให้นักเรียนรู้เท่าทันการเงิน หรือ Financial Literacy นักเรียนควรได้เรียนรู้ด้วยว่าธนาคารทำอะไร ได้อย่างไร การวิเคราะห์ผลกำไรของธนาคาร และตั้งคำถามถึงความเหมาะสมของการทำกำไรในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำจะช่วยให้เด็กเห็นถึงโครงสร้างต่าง ๆ ที่บิดเบี้ยวและไม่ตรงกับโลกที่เป็นจริง การสอนแบบวิพากษ์เช่นนี้จึงกระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงปัญหาทางสังคม ชวนให้ผู้เรียนวิเคราะห์นโยบาย เศรษฐกิจที่ส่งผลต่อคนในกลุ่มต่างๆ หรือวิเคราะห์พฤติกรรมของบริษัทข้ามชาติ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และค้นหาวิธีแก้ไข ซึ่งห้องเรียนเชิงวิพากษ์แบบนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครูตระหนักและเชื่ออย่างมุ่งมั่นว่าการสอนของครูคือกระบวนการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ห้องเรียนเชิงวิพากษ์จึงต้องการครูที่มองเห็นด้วยว่าตนเองจะต้องสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ผลิตซ้ำและส่งต่อวัฒนธรรมเดิม ๆ ที่ผู้มีอำนาจต้องการ

สำหรับ แฟร์รี เป้าหมายหลักของการศึกษาก็คือ การปลดปล่อยศักยภาพของมนุษย์ ในงานศึกษาของ John L. Elias (1975), Yi Huang Shih (2011) หรือในงานของ Santos & Coutinho (2024) กล่าวตรงกันว่าในมุมมองของแฟร์รีนั้นมองว่าการศึกษาเป็นหนทางแห่งการปลดปล่อยและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการศึกษานั้นควรสร้างพลังการตื่นรู้ ปลดปล่อย ให้ผู้คนออกมาจากโครงสร้างอำนาจที่กดทับ และร่วมกันสร้างวัฒนธรรมทางสังคมให้เกิดขึ้น ในหนังสือ “ครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรม” (Teacher as Cultural Worker) แฟร์รีได้ให้ความสำคัญอย่างน้อย 4 ประเด็น ได้แก่ 1) เน้นกระบวนการสนทนา (Dialogue) เน้นย้ำว่าบทสนทนาเป็นวิธีการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ซึ่งทั้งนักการศึกษาและผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ 2) จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ (Conscientization ที่มาจากภาษาโปรตุเกส conscientização) ครูควรสนับสนุนและพัฒนาการรับรู้เชิงวิพากษ์ของนักเรียน โดยให้นักเรียนเข้าใจโครงสร้างอำนาจที่กดขี่และจรรโลงความเหลื่อมล้ำไว้หล่อเลี้ยงสถานะที่เหนือกว่าของผู้มีอำนาจและทำให้พวกเขามีความเชื่อมั่นว่าพวกเขามีพลัง

ที่จะทำลายและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่อยู่ติดธรรมเหล่านี้ 3) การทำความเข้าใจบริบท (Contextualization) ต้องเน้นให้ผู้เรียนวิเคราะห์บริบทแวดล้อมทั้งในมิติประวัติศาสตร์ และปัจจัยแวดล้อมในปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับความเป็นจริงของนักเรียนเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายและให้พวกเขาอยู่เหนือความรู้ที่ตัวเองเรียน 4) การกระทำ (Praxis) การสอนของเขาให้ความสำคัญกับการกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในแนวทางปฏิบัติที่แสวงหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง นอกเหนือจากการเรียนรู้เชิงทฤษฎีทางการศึกษา ซึ่งนั่นอาจเป็นเพราะแฟร์เป็นนักการศึกษาและนักกิจกรรมทางการเมืองที่มีส่วนร่วมในการต่อสู้กับเผด็จการทหารบราซิล การปกป้องสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรมทางสังคม

ดังนั้นงานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด “ครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรม” (Teacher as Cultural Worker) ผู้วิจัยจึงเน้นการวิเคราะห์แนวคิดที่จะนำไปสู่การมองห้องเรียนในฐานะพื้นที่สมรภูมิทางวัฒนธรรมที่มีการต่อรอง ยื้อแย่ง ชิงการนำ ต่อสู้ทางวัฒนธรรม ระหว่างวัฒนธรรมที่นำไปสู่การกดขี่ความเป็นมนุษย์กับวัฒนธรรมที่นำไปสู่การปลดปล่อยความเป็นมนุษย์ และสังเคราะห์แนวทางในการสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนเคารพกันในฐานะมนุษย์ และร่วมกันสร้างสังคมที่ตึงมั่นนั้นให้เติบโตเป็นจริงขึ้นมา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยทำการศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ที่น่าเชื่อถือและหลากหลาย ที่ได้มีการจัดพิมพ์เผยแพร่ไว้อยู่แล้ว (Documentary Research) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรมของเปาโล แฟร์ จากนั้นสังเคราะห์กรอบคิดสำคัญเพื่อนำเสนอโมดูลการเรียนรู้ “ห้องเรียนคือพื้นที่วัฒนธรรม” สำหรับนักศึกษาครูในรายวิชาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบการตีความของ Tight, M. (2019) ใน 4 ประเด็น ได้แก่

- 1) การวิเคราะห์ว่าใครเป็นผู้สร้างเอกสาร สร้างด้วยวัตถุประสงค์อะไร และในบริบทใด
- 2) ตรวจสอบว่าเอกสารนี้ถูกใช้และตีความอย่างไรนับตั้งแต่ถูกสร้างขึ้น และมีผลกระทบอย่างไรบ้าง
- 3) การตรวจสอบเอกสารที่สัมพันธ์กับเอกสารที่คล้ายกันและเกี่ยวข้อง
- 4) การวิเคราะห์และตีความระหว่างบรรทัด (reading between the lines) ว่าเอกสาร "พูด" อะไรและไม่ "พูด" อะไร และพูดอย่างไร

เครื่องมือวิจัยคือ แบบบันทึกข้อมูลจากกรอบแนวคิดการวิจัย ได้แก่ 1) ครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรม การสอนเพื่อชีวิตและโลกแห่งการนิยามความหมาย และ 2) นิเวศการเรียนรู้สู่การสร้างวัฒนธรรมใหม่เพื่อการเติบโต จากนั้นใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยมุ่งเน้นการค้นหาข้อสรุปและการตีความอย่างเป็นระบบแบบแผน ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ แต่ใจความสำคัญคือการ "ลดทอน" ข้อมูลจำนวนมากให้เหลือส่วนสำคัญที่ตอบโจทย์วิจัย จากนั้นนำเสนอข้อมูลที่คัดกรองแล้วด้วยรูปแบบที่เข้าใจง่าย และทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและข้อสรุปที่ได้ซ้ำ เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความน่าเชื่อถือ โดยมีขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ 1) การลดทอนข้อมูล (data reduction) เป็นกระบวนการที่คัดเลือกและลดทอนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออก เหลือเพียงข้อมูลที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ในงานวิจัย 2) การแสดง

ข้อมูล (data display) เป็นการร่างข้อสรุปจากเนื้อหาที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และประเมินอย่างถี่ถ้วนถี่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์วิจัย และ 3) การลงข้อสรุปและการทวนข้อสรุป (drawing and verifying conclusion) เป็นการตรวจสอบซ้ำในข้อสรุป (Mogalakwe, M., 2006) (Tight, M., 2019) (Lichtman, M., 2023)

ผลการวิจัย

1) ครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรม การสอนเพื่อชีวิตและโลกแห่งการนิยามความหมาย แนวคิด "การศึกษาเพื่อการปลดปล่อย" (Pedagogy of the Oppressed) ของเปาโล แฟร์ คือ หนึ่งในแนวคิดที่เป็นต้นธารของการศึกษาเชิงวิพากษ์และได้สร้างแรงกระเพื่อมอย่างใหญ่หลวงต่อวงการการศึกษาและการพัฒนาสังคมทั่วโลก ขณะที่นักการศึกษาจำนวนไม่น้อยยังยึดติดอยู่กับความรู้เชิงเทคนิค แฟร์พยายามชวนให้นักการศึกษาได้กลับมาคิดและย้อนทวนถึงโครงสร้างปัญหาและความเหลื่อมล้ำทางสังคม และพยายามเน้นย้ำอย่างสม่ำเสมอว่าครูมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น แนวคิดดังกล่าวส่งผลมายังหนังสือ *Teachers as Cultural Workers* ซึ่งเป็นหนังสือที่แฟร์ต้องการที่จะสื่อสารถึงครูในบราซิลผ่านจดหมาย 10 ฉบับ โดยแฟร์ได้ใช้กระบวนการเล่าเรื่องเพื่อให้ครูได้เห็นว่าการสอนคือโลกเดียวกันกับโลกแห่งชีวิต และการสอนเพื่อชีวิตนั้นต้องอาศัย "ความกล้า" เพราะการสอนเพื่อการปลดปล่อยนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อครูผู้สอนมีความกล้าที่จะขับเคลื่อนการสอนด้วยหลักมนุษยนิยมที่เคารพในความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง การสอนจึงไม่ได้เป็นการโปรยสูตรหรือสอนเพื่อมนุษยธรรมที่มองผู้เรียนด้วยความเมตตากรุณาโดยที่ผู้สอนกับผู้เรียนไม่เท่ากัน การสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์จึงต้องเริ่มต้นจากผลประโยชน์ของผู้กดขี่ ซึ่งมักซ่อนอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์แบบจอมปลอม และมองว่าผู้ถูกกดขี่เป็นเพียงวัตถุแห่งมนุษยธรรมนั้น แท้จริงแล้วการสอนเช่นนั้นเป็นเพียงการคงไว้ซึ่งการกดขี่ และท้ายที่สุดการสอนจะกลายเป็นเพียงเครื่องมือของการลดทอนความเป็นมนุษย์เพื่อจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมให้อยู่ภายใต้การชี้นำของผู้ปกครอง ดังนั้นแม้ด้านหนึ่งงานสอนจะเป็นงานที่สนุก แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนหรือครูจะต้องมีความแข็งแกร่งทางปัญญา (Freire, 2005)

แฟร์นำเสนอว่ามุมมองด้านประชาธิปไตยของครูนั้นสำคัญอย่างยิ่งต่อการสอนเพื่อการปลดปล่อย เพราะครูจะตระหนักรู้ต่อระบบราชการการที่คอยกำกับโลกแห่งชีวิตของครู ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน กระบวนการรวบอำนาจของผู้เชี่ยวชาญผ่านชุดการสอนสำเร็จรูป แนวคิดสำเร็จรูปด้านการศึกษาที่ถูกชี้นำโดยผู้เชี่ยวชาญ จนทำให้ครูและโรงเรียนถูกจำกัดอิปไตยในการสอนของตนและมองข้ามการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกับผู้เรียนไปจนถึงโครงสร้างปัญหาทางสังคมที่กดทับอยู่ ในแง่นี้เหล่านักปกครองจะประสบความสำเร็จในการควบคุมโลกแห่งชีวิตผ่านเครื่องมือทางศีลธรรมดั้งเดิม กฎหมาย ไปจนถึงเครื่องมือในระบอบเสรีนิยมใหม่ที่นำเอากลไกทางการตลาด รายได้ ตลอดจนวิถีชีวิตและสุขภาวะที่พึงประสงค์มากำหนดทิศทางในโลกของการศึกษา เมื่อเผชิญหน้ากับอำนาจและอุดมการณ์เหล่านั้นครูจึงตกอยู่ภายใต้ความกลัว และไม่กล้าที่จะตัดสินใจ หรือกล้าเสี่ยงต่อสิ่งต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้มิได้จำกัดกระทำกับโลกแห่งชีวิตของครูเท่านั้นแต่ยังผลต่อท่วงทำนองการสอน เช่น ครูจะไม่กล้าสอนสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากหลักสูตร ชุดความรู้ทางการ ตลอดจนไม่กล้าเสี่ยงที่จะสอนในสิ่งที่ตนไม่รู้ (Freire, 2005)

แฟร์ ยังชวนให้ครูตั้งคำถามเชิงปรัชญาเกี่ยวกับการดำรงอยู่บนโลกแห่งชีวิต โดยให้ครู "ก้าวถอยหลัง" ออกมาจากชีวิตที่ดำเนินอยู่ และ "พิจารณาเกี่ยวกับช่วงชีวิตที่ผ่านมา" ว่าตัวเรารู้ได้หรือไม่

ว่าตัวเรานั้นไม่เพียงแต่มีชีวิตอยู่ แต่เรากำลังมีชีวิตอยู่เพื่ออะไรบางอย่าง ด้วยเหตุนี้จะทำให้เรารู้ว่าเราสามารถทำได้มากกว่า เราจะกลายเป็นสิ่งมีชีวิตที่ช่างจินตนาการ อยากรู้ อยากเห็น ไม่หยุดเรียนรู้ แสวงหาหาเหตุและผลในการดำรงอยู่ของเรา การตั้งคำถามต่อตัวเองเช่นนี้บ้างจะช่วยให้ครูได้สำรวจโลกภายในของตนเอง และจะช่วยให้ครูค้นพบ “ความหวัง” แฟร์รียาว่า “การสอนเพื่อให้เกิดความหวัง” นั้นจำเป็นอย่างยิ่งหากปราศจากความหวัง เราก็ไม่อาจลุกขึ้นต่อสู้ ความฝันที่จะบรรลุความเป็นมนุษย์ก็อาจจะถดถอยเมื่อเผชิญกับความท้าทายและอุปสรรค ความหวังจึงเป็นจุดเริ่มต้นในการทำลายพันนาการระบบความจริงที่ถูกสร้างขึ้นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม อุดมการณ์ และอื่นๆ ที่กำลังลดทอนความเป็นมนุษย์ของเรา การที่ครูมีความหวังจึงเป็นเงื่อนไขที่ผลักดันให้เราก้าวไปข้างหน้าในประวัติศาสตร์ที่เราสร้างขึ้น และประวัติศาสตร์นั้นเองก็จะหล่อหลอมและเปลี่ยนแปลงสังคมให้เติบโตงอกงามขึ้น ด้วยความหวังนี้ลงท้ายแฟร์จึงชวนให้ครูตระหนักรู้ในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม ว่าครูไม่ควรกลายเป็นผู้ผลิตซ้ำรูปแบบการมีชีวิตที่ถูกลดทอนความเป็นมนุษย์จากการขึ้นำของผู้มีอำนาจ แต่ครูควรเป็นผู้ที่สร้างพื้นที่ให้กับวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่นำไปสู่ความก้าวหน้าของสังคมที่เคารพต่อการเติบโตของมนุษย์ (Freire, 1992) (Freire, 2005)

2) นิเวศการเรียนรู้สู่การสร้างวัฒนธรรมใหม่เพื่อการเติบโต

สำหรับ แฟร์ นั้นการสอนและการเรียนรู้เป็นสองสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ การสอนที่ปราศจากการเรียนรู้อย่อมไม่มีความหมาย ในขณะเดียวกัน การเรียนรู้ก็มักเกิดขึ้นจากการสอน ผู้สอนและผู้เรียนจึงต่างมีบทบาทสำคัญและพึ่งพาอาศัยกัน ถึงแม้บทบาทของทั้งสองจะไม่เหมือนกัน ผู้สอนไม่ใช่ผู้ที่ถ่ายทอดความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่มีหน้าที่ในการจัดนิเวศการเรียนรู้และให้โอกาสผู้เรียนได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ในทางกลับกัน ผู้เรียนก็ไม่ใช่ว่ารับรู้ความรู้เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้ที่ต้องตื่นตัวในการสร้างความรู้ความเข้าใจของตนเอง ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการแลกเปลี่ยนและสร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน คำว่า "สอน" ในทางไวยากรณ์จึงเป็นคำกริยาที่ต้องการทั้งผู้กระทำ (ผู้สอน) และสิ่งที่ถูกกระทำ (สิ่งที่สอน) ความหมายของการสอนจึงลึกซึ้งกว่าแค่การส่งต่อข้อมูล แต่การสอนที่แท้จริงจะนำไปสู่การจุดประกายทางความคิด กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถาม และส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบด้วยตนเอง การสอนจึงไม่ใช่แค่การถ่ายทอดความรู้ แต่เป็นการสร้าง "พื้นที่" แห่งการเรียนรู้ที่ผู้สอนและผู้เรียนต่างก็เติบโตและพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ด้วยแนวคิดดังกล่าว แฟร์ จึงวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านการสอนแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า "ระบบการศึกษาแบบธนาคาร" (Banking Education) ที่ครูเปรียบเสมือน "นายธนาคาร" ที่มีหน้าที่ "ฝาก" ความรู้ให้กับนักเรียน ครูถูกมองว่าเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่านักเรียน และมีหน้าที่ "ฝาก" ความรู้ที่ตนมีให้กับนักเรียน นักเรียนถูกมองว่าเป็นผู้ที่ขาดความรู้ และมีหน้าที่ "รับ" ความรู้ที่ครูถ่ายทอด ซึ่งระบบการศึกษาแบบนี้เป็นการปิดป้องและทำลายความคิดสร้างสรรค์ของทั้งครูและนักเรียน ครูจะกลายเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ซ้ำๆ ขาดโอกาสที่จะพัฒนาตนเองและสร้างสรรค์วิธีการสอนใหม่ๆ ส่วนนักเรียนก็จะกลายเป็นผู้ที่รอรับความรู้โดยไม่ตั้งคำถาม ไม่คิดวิเคราะห์ และไม่สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริง กระนั้นท้ายที่สุดแฟร์ก็ยังเชื่อว่าแม้จะอยู่ภายใต้ระบบการศึกษาแบบธนาคาร นักเรียนก็ไม่ได้ตกอยู่ในสภาพตั้งรับ (passive) ตลอดเวลา โดยแท้จริงนักเรียนต่างก็มีอิสรภาพทางความคิดของตนอยู่ หากนักเรียนสามารถตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์ และสร้างความรู้ความเข้าใจของตนเองได้ ก็จะนำไปสู่การตีความและสร้างความหมายใหม่ ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ระบบการศึกษาแบบธนาคารไม่สามารถพรากไปจากพวกเขาได้ ดังนั้นครูที่สอนโดยคำนึงถึงการเรียนรู้ของผู้เรียน จึงให้ความสำคัญกับความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ ความอยากรู้

อยากเห็น กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ ตั้งคำถาม และสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Freire, 1998) (Freire, 2005)

อย่างไรก็ตามในมุมมองของ แฟร์ การศึกษาเป็นทั้งอุดมคติและเครื่องมือสำหรับการเปลี่ยนแปลงสังคม กล่าวคือ การศึกษาไม่ได้เป็นเพียงแค่การถ่ายทอดความรู้ดังได้กล่าวไปข้างต้น แต่เป็นการสร้างสรรค์สังคมใหม่ที่ผู้คนเป็นอิสระจากความอยุติธรรมและการกดขี่ การศึกษาจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายความว่าการศึกษาที่ดีนั้นจะต้องนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคม และปลดปล่อยตัวเองจากการถูกครอบงำในทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการครอบงำทางความคิด ทางเศรษฐกิจ หรือทางสังคม ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นมากกว่าแค่การเรียนรู้ในโรงเรียน แต่เป็นการ "ต่อสู้เพื่อความหมายและอำนาจ" ที่เกิดขึ้นในทุกบริบทของชีวิต การศึกษาจึงเป็นทั้ง "สถานที่ภายใน" ที่ผู้คนเรียนรู้และเติบโต และเป็นพื้นที่ "การมีส่วนร่วม" เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Freire, 1985) (Freire, 2005)

3) สังเคราะห์หลักการสำคัญสำหรับโมดูลการเรียนรู้ห้องเรียนวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดสำคัญในหนังสือ “Teachers as cultural workers: Letters to those who dare teach” และหนังสืออื่น ๆ ของแฟร์ประกอบแล้ว พบว่า “โมดูลการเรียนรู้ห้องเรียนวัฒนธรรม” สำหรับนักศึกษาครูนั้นควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเมืองในความหมาย (The politics of meaning-making) เพื่อให้ นักศึกษาครูนั้นสามารถวิพากษ์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความรู้ ภาษา และวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่การรู้เท่าทันและต่อสู้เพื่อกำหนดความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งรวมถึงแนวคิด ค่านิยม สัญลักษณ์ และวาทกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในโลกแห่งชีวิตของครู และนำไปสู่การออกแบบการเรียนรู้เพื่อการปลดปล่อยและเติบโตก้าวหน้าของสังคม

จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ออกมาเป็นโมดูลย่อย 4 โมดูล ได้แก่ 1) โลกชีวิตและอัตลักษณ์ครู 2) การเมืองของการนิยามความหมาย: ถอดรหัสอำนาจในโลกการศึกษา 3) โรงเรียนประชาธิปไตยและการกิจเพื่อการเติบโต และ 4) ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม การสอนด้วยความหวังและมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยในแต่ละหน่วยมีความมโนทัศน์และคำถามสำคัญสำหรับการออกแบบการเรียนรู้ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงมโนทัศน์ (Concept) และคำถามสำคัญ (Key questions) สำหรับการออกแบบการเรียนรู้ในแต่ละโมดูล

โมดูลย่อย	มโนทัศน์สำคัญ	คำถามสำคัญ
โลกชีวิตและอัตลักษณ์ครู	- โลกแห่งชีวิต (Lifeworld) เป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายประสบการณ์และความหมายที่แต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลสร้างขึ้นและใช้ในการทำความเข้าใจโลกรอบตัว ไม่ใช่เพียงแคโลกภายนอกที่ดำรงอยู่ แต่เป็นโลกที่ถูกตีความและสร้างความหมายโดยขึ้นโดยแต่ละบุคคล การทำความเข้าใจโลกแห่งชีวิตจะช่วยให้เรามองเห็นความหลากหลายของประสบการณ์ ความหมาย และ	- โลกที่ฉันอยู่เป็นอย่างไร ฉันจัดวางชีวิตตัวเองอย่างไรบนโลกใบนี้ - เส้นทางชีวิตครูเป็นอย่างไร ทำไมฉันถึงมาเป็นครู - ครูในอุดมคติเป็นอย่างไร และอะไรทำให้ความคิดเกี่ยวกับครูในอุดมคติของเราเปลี่ยนแปลงไป - ฉันเป็นครูแบบไหน ตัวตนความเป็นครูของฉันคืออะไร

โมดูลย่อย	มโนทัศน์สำคัญ	คำถามสำคัญ
	ตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในการสร้างโลกที่เราอาศัยอยู่ - อัตลักษณ์ครู (Teacher Identity) คือ "ตัวตน" ที่สำคัญของครูแต่ละคนที่มีพลวัตรและแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะ ประสบการณ์ ฯลฯ ซึ่งจะส่งผลต่อการสอน การเรียนรู้ และการพัฒนาตนเอง การทำความเข้าใจและพัฒนาอัตลักษณ์ครู จะช่วยให้ครูมีค้นพบความหมายและจัดวางตัวเองบนโลกแห่งชีวิต	และทำไมจึงเป็นอย่างนั้น - โลกชีวิตของฉันกับโลกชีวิตครูเป็นโลกใบเดียวกันหรือไม่ ทำให้ถึงเป็นแบบนั้น
การเมืองของการนิยามความหมาย: ถอดรหัสอำนาจในโลกการศึกษา	- การเมืองของการนิยามความหมายในบริบททางการศึกษา เป็นแนวคิดที่มองว่า การศึกษาไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นกลาง แต่เป็นการต่อสู้เชิงอำนาจเพื่อกำหนดความหมายและคุณค่าในสังคม - อำนาจในโลกการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าความรู้ที่ถูกสอนในโรงเรียนไม่ได้มีสถานะที่เป็นกลาง แต่สะท้อนมุมมองและผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจในสังคม ภาษาและวัฒนธรรมในโรงเรียนกลายเป็นเครื่องมือในการตอกย้ำความหมายและสร้างค่านิยมเพื่อให้ผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของโลกชีวิตที่ถูกกำหนด	- ใครมีอำนาจในการกำหนดความหมายในโรงเรียน เช่น ครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครอง หน่วยงาน กระทรวง หรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า - อำนาจในการนิยามความหมายของสิ่งต่างๆ ในโรงเรียน เช่น ความสำเร็จ ความล้มเหลว ความรู้ ความถูกต้อง ถูกกำหนดขึ้นด้วยเหตุและผลอะไร เหตุและผลเหล่านั้นตอบสนองต่อคุณค่าหรือความต้องการของใคร - วิเคราะห์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนที่เราอยู่ - โรงเรียนมีนโยบายอย่างไร นโยบายเหล่านั้นส่งผลต่อโลกชีวิตของครูและนักเรียนอย่างไร - บริบทต่าง ๆ ในสังคมกำหนดความหมายใดให้กับโรงเรียน - โรงเรียนถูกออกแบบมาอย่างไร พื้นที่ต่างๆ ถูกใช้ทำอะไร มีสัญลักษณ์ใดแฝงฝังอยู่ - หลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนเป็นอย่างไร
โรงเรียนประชาธิปไตยและภารกิจเพื่อการเติบโต	การเรียนรู้ภายในและพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันภายใต้วัฒนธรรมประชาธิปไตย มุ่งเน้นการสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่ส่งเสริม	- เราจะสร้างโรงเรียนที่เคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนได้อย่างไร

โมดูลย่อย	มโนทัศน์สำคัญ	คำถามสำคัญ
	ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ พัฒนา ศักยภาพของตนเอง และเติบโตเป็น พลเมืองที่มีคุณภาพในสังคมประชาธิปไตย	- เราจะสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่เปิดกว้างและโอรับต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง วัฒนธรรมที่หลากหลาย ภายใต้โลกพหุวัฒนธรรมได้อย่างไร - เราจะสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายในของผู้เรียน และพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันได้อย่างไร
ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม การสอนด้วยความหวังและมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลง	บทบาทครูกับการสร้างวัฒนธรรมใหม่	- บทบาทครูภายใต้บริบทของสังคมที่เราอยู่เป็นอย่างไร มีข้อจำกัดอะไร และเราจะก้าวข้ามความท้าทายนั้นอย่างไร - หน้าที่ของโรงเรียนในฝันและห้องเรียนในฝันของเราเป็นอย่างไร เพื่อให้เป็นอย่างนั้นเราจะสอนด้วยความหวังและมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร - เราจะสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย (Democratic Culture) เช่น ความเสมอภาค เสรีภาพ ความรับผิดชอบ การเติบโตในฐานะมนุษย์ ให้เกิดขึ้นในห้องเรียนได้อย่างไร

โดยมโนทัศน์และคำถามสำคัญเหล่านี้ สามารถนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมที่จะช่วยให้นักศึกษาครูสำรวจ ไตร่ตรอง วิพากษ์ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ซึ่งตั้งอยู่บนแนวคิดการสอนเพื่อการปลดปล่อยของ แพร่ ที่ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน สร้างพื้นที่ในการวิพากษ์ เพื่อให้เห็นรากของปัญหาหรือโครงสร้างอำนาจที่กดทับอยู่ และตระหนักถึงการสอนด้วยความหวัง ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้ในโมดูลนี้จึงเริ่มจากการสำรวจทบทวนตัวเอง ไปจนถึงการสร้างแนวทางที่เป็นไปได้ใหม่ ๆ ในการสร้างสังคมที่เติบโต

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด “ครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรม” ของแพร่ ทำให้เห็นว่าการสร้างโมดูล “ห้องเรียนวัฒนธรรม” ในหัวข้อ “อำนาจกับการศึกษา” สัมพันธ์อย่างยิ่งต่อการตระหนักของครูในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผ่านการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ยึดโยงกับคุณค่าประชาธิปไตย ความเป็นมนุษย์ และความยุติธรรมทางสังคม การนำกรอบคิดของแพร่มาช่วยวิเคราะห์ประเด็นด้านศาสตร์ การสอนจะช่วยให้นักศึกษาครูสามารถก้าวข้ามวิธีการสอนเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียวไปสู่การสอนเพื่อชีวิตมากขึ้น โมดูลย่อยทั้ง 4 โมดูล ได้แก่ 1) โลกชีวิตและอัตลักษณ์ครู 2) การเมืองของการนิยามความหมาย: ถอดรหัสอำนาจในโลกการศึกษา 3) โรงเรียนประชาธิปไตยและภารกิจเพื่อการเติบโต และ

4) ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม การสอนด้วยความหวังและมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลง จึงมุ่งไปที่การสร้างห้องเรียนที่มีวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่มีคุณค่าประชาธิปไตยเป็นแกนหลัก นักศึกษาครูได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทและความเป็นครูของตนเองมากขึ้น ตระหนักถึงการใช้อำนาจเชิงบวก (Positive Power) เพื่อสร้างวัฒนธรรมแบบใหม่ที่จะนำไปสู่การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายสัมพันธ์กับโลกแห่งชีวิตที่ครูและนักเรียนดำรงอยู่ ปลดปล่อยตัวเองออกจากกรอบวัฒนธรรมอำนาจนิยมที่ชนชั้นนำกำหนดทั้งวิธีคิดและการปฏิบัติตน ดำรงอยู่ในสังคมอย่างเท่าทันเพื่อให้ทั้งครูและนักเรียนเติบโตเต็มศักยภาพของตนอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

1) หลักการสร้างห้องเรียนวัฒนธรรมจากแนวคิดครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรมของเปาโล แพร์ เห็นได้ว่าแพร์ให้ความสำคัญกับการศึกษาในฐานะเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ก้าวหน้าและเติบโต โดยนัยและความหมายนี้การสอนของครูจึงต้องเป็นการสอนเพื่อปลดปล่อยผู้เรียนออกจากกรอบจำของผู้มีอำนาจทางสังคม หรืออย่างน้อยก็ต้องทำให้ผู้เรียนเกิดสำนึกเชิงวิพากษ์และตระหนักรู้ต่อโลกชีวิตที่เขาดำรงอยู่ การปลดปล่อยผู้เรียนให้เป็นอิสระจากความรู้และความกดขี่ นัยยะเหล่านี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าแพร์คือนักการศึกษาเชิงวิพากษ์ที่เป็นต้นธารให้กับนักการศึกษาสายวิพากษ์คนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น เฮนรี กิรูซ์ (Henry Giroux) ปีเตอร์ แม็คคลาเรน (Peter McLaren) ชีลา เรแกน (Sheila Reagan) โด널ด์ ชอน (Donald Schön) จอร์จิโอ อกาเบน (Giorgio Agamben) ซึ่งต่างมองตรงกันว่า “ศาสตร์การสอน” ไม่ใช่เรื่องเชิงเทคนิค แต่เป็นการสร้างความหมายทางสังคม เป็นปฏิบัติการทางอุดมการณ์และการเมืองมากกว่าวิชาชีพเลี้ยงชีพให้โต ท่ามกลางความรู้ที่ไม่เป็นกลาง การสอนของครูจึงเป็นการทำงานการเมืองเชิงวัฒนธรรม การศึกษาเชิงวิพากษ์จึงมุ่งเน้นไปที่การวิพากษ์วิจารณ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบการศึกษา และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคม (Giroux, 2004, 2020) ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึง หลักการ “ห้องเรียนวัฒนธรรม” จึงต้องมองในมุมของการพัฒนาครูที่เปิดกว้างต่อความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม และเผชิญหน้าด้วยคุณค่าและอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เคารพในความเป็นมนุษย์ “ห้องเรียนวัฒนธรรม” กับอำนาจในการศึกษา จึงเป็นการเรียนรู้ที่อยู่บนแนวคิดเชิงวิพากษ์และมุ่งสู่การสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ บนฐานของการเติบโตของงามของมนุษย์ที่เสมอภาคและเคารพต่อกัน

2) โมดูลการเรียนรู้ห้องเรียนวัฒนธรรมสำหรับนักศึกษาครูในรายวิชาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย ประกอบไปด้วย โมดูลย่อย 4 โมดูล ได้แก่ 1) โลกชีวิตและอัตลักษณ์ครู 2) การเมืองของการนิยามความหมาย: ถอดรหัสอำนาจในโลกการศึกษา 3) โรงเรียนประชาธิปไตยและภารกิจเพื่อการเติบโต 4) ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม การสอนด้วยความหวังและมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลง โมดูลทั้งหมดสังเคราะห์จากแนวคิด "ครูในฐานะผู้ทำงานทางวัฒนธรรม" (Teacher as Cultural Worker) ที่มองว่าครูไม่ใช่แค่ผู้สอนหรือมีหน้าที่เพียงแค่ถ่ายทอดเนื้อหาในตำราเรียน แต่ครูยังจำเป็นต้องเข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้เรียนแต่ละคน ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกันและกัน และมองเห็นด้วยว่ากำลังถูกวัฒนธรรมแบบใดครอบงำกำกับอยู่ และจะสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่เคารพในคุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ การสอนจึงเป็นการต่อสู้ทางการเมืองเชิงวัฒนธรรม โมดูลจึงถูกออกแบบให้นักศึกษามองเห็นบทบาทของตัวเองในฐานะผู้ทำงานการเมืองเชิงวัฒนธรรมที่สามารถท้าทายอุดมการณ์เก่าภายใต้วัฒนธรรมการเรียนรู้แบบเก่าและส่งเสริมอุดมการณ์ใหม่ภายใต้วัฒนธรรมการเรียนรู้แบบใหม่ ครูจึงต้องเป็นปัญญาชน

เชิงวิพากษ์ที่เสริมพลังให้นักเรียนตั้งคำถาม ฝึกปฏิบัติ ตีความและนิยามโลกรอบตัวด้วยตัวของพวกเขาเอง (Apple, 1996)

3) อำนาจครูกับการสอนเพื่อการปลดปล่อย ครูไม่ได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้เท่านั้น หากยังเป็นผู้ที่มีบทบาทเชิงอำนาจสามารถกำหนดทิศทาง วิธีคิด และพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างแนบเนียน Foucault (1977) (1980) ได้ชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนก็เป็นเช่นเดียวกับคุกหรือโรงพยาบาล คือครูใช้เทคนิคของอำนาจแบบวินัย เช่น การจัดตารางเวลา, การให้คะแนน, การลงโทษ, การจัดลำดับชั้นเรียน, การตัดสินใจว่าเนื้อหาใดควรเรียน, ใครมีสิทธิพูด หรือใครควรถูกเงียบเสียง กลไกเหล่านี้ คือสิ่งที่ฟูโกต์เรียกว่า “อำนาจเชิงวินัย” (Disciplinary Power) โดยมีเป้าหมายเพื่อผลิต “ร่างกายที่เชื่อฟัง” (docile bodies) ครูในบริบทนี้จึงมักใช้อำนาจในเชิง “ควบคุมพฤติกรรม” มากกว่าการส่งเสริมการเรียนรู้ การเปลี่ยนผ่านบทบาทครู หมายถึงการเปลี่ยนจาก “ผู้บังคับการ” (authoritarian) ไปเป็น “ผู้ร่วมสร้างพื้นที่เรียนรู้” (facilitator) การเปลี่ยนห้องเรียนให้กลายเป็น “พื้นที่วัฒนธรรมใหม่” (New Cultural Space) จึงสอดคล้องกับ แนวคิดของ Freire (2005) ที่เสนอให้ครูเป็น “ผู้ทำงานทางวัฒนธรรม” (Cultural Worker) โดยใช้การศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกวิพากษ์ (Critical Consciousness) เคารพความเป็นมนุษย์ และสร้าง “ห้องเรียนประชาธิปไตย” ที่นักเรียนทุกคนมี “เสียง” สอดคล้องอย่างยิ่งกับข้อเสนอของ Nasri, P. (2021) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า “เสียง” ของผู้เรียน ไม่ใช่เพียงการแสดงความคิดเห็นเท่านั้น แต่คือการ “เปล่งเสียงด้วยเจตจำนงและความเข้าใจในบทบาทของตนเองในฐานะพลเมือง” พิสิษฐ์เสนอว่า การสร้างพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ “เปล่งเสียง” อย่างมีอำนาจ (empowered voice) เป็นกระบวนการที่ครูต้องลดการใช้อำนาจแบบครอบงำ และหันมาเป็นผู้เอื้อให้เกิด การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกระบวนการนิยามความรู้ ความหมาย และเป้าหมายของการเรียนรู้ โดยเฉพาะในบริบทของห้องเรียนที่ยังมีวัฒนธรรมการควบคุมสูง การให้เสียงของผู้เรียนจึงเป็นทั้ง กระบวนการต้านทานและการสร้างพลังใหม่ โมดูลย่อยทั้ง 4 ที่พัฒนาขึ้นจึงเป็นการชวนให้นักศึกษาครูกล้าหาญที่จะทำ “ห้องเรียนกลายเป็นพื้นที่วัฒนธรรมใหม่” (new cultural space) เปลี่ยนห้องเรียนจากพื้นที่ที่ใช้ควบคุมและผลิตซ้ำวาทกรรมเดิม ให้กลายเป็นพื้นที่ของการเจรจาต่อรอง สร้างความหมายร่วม และโอบรับทุกเสียงที่ความแตกต่างอย่างมีคุณค่า (Giroux, 2005)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- 1) ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบของ “อำนาจเชิงสร้างสรรค์” ที่ครูสามารถนำมาใช้ใน ห้องเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในบริบทของห้องเรียนไทยที่ยังมีการใช้อำนาจในเชิงลำดับชั้นอยู่มาก
- 2) ควรเปรียบเทียบแนวคิดของ Freire กับนักคิดคนอื่น เช่น Foucault หรือ Gramsci เพื่อสร้างกรอบการวิเคราะห์ที่ครอบคลุมทั้งมิติของอำนาจแบบปรากฏ (explicit) และอำนาจเชิงวัฒนธรรม (ideological/cultural power)
- 3) ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อำนาจของครูในห้องเรียนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของผู้เรียนทั้งในแง่พฤติกรรมทางวิชาการและพฤติกรรมทางสังคม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ควรจัดอบรมพัฒนาครูให้เข้าใจแนวคิดเรื่องอำนาจในการสอน เพื่อส่งเสริมให้ครูตระหนักถึงผลกระทบของการใช้อำนาจต่อผู้เรียน และพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเสมอภาคในห้องเรียน
- 2) ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุนการสร้างวัฒนธรรมโรงเรียนที่เปิดกว้างต่อความหลากหลายเสียงของนักเรียน และรูปแบบการเรียนรู้ที่ไม่ยึดถืออำนาจรวมศูนย์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

- 1) ควรมีการศึกษาภาคสนาม (fieldwork) หรือการวิจัยเชิงคุณภาพในบริบทห้องเรียนจริง เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้อำนาจของครูทั้งในระดับภาษา พฤติกรรม และการจัดการเรียนรู้
- 2) ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) เพื่อทดลองสร้าง “ห้องเรียนในฐานะพื้นที่วัฒนธรรมใหม่” และประเมินผลในเชิงคุณภาพและปริมาณ

องค์ความรู้ใหม่ หรือนวัตกรรมใหม่

โมดูลการเรียนรู้ “ห้องเรียนวัฒนธรรม” เรื่อง “อำนาจในระบบการศึกษา” ประกอบไปด้วย 4 โมดูลย่อย ได้แก่ 1) โลกชีวิตและอัตลักษณ์ครู 2) การเมืองของการนิยามความหมาย: ถอดรหัสอำนาจในโลกการศึกษา 3) โรงเรียนประชาธิปไตยและภารกิจเพื่อการเติบโต 4) ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม การสอนด้วยความหวังและมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลง โมดูลนี้ไม่ใช่แค่ชุดการเรียนรู้ แต่เป็น “พื้นที่ทางวาทกรรมและวัฒนธรรม” ที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาครูได้พัฒนาจิตสำนึกเชิงโครงสร้าง ตระหนักถึงตำแหน่งแห่งที่ของตนภายใต้โครงสร้างทางวัฒนธรรม อุดมการณ์ และอำนาจ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อวิถีคิด วิธีสอน และความสัมพันธ์กับนักเรียน การที่ครูสามารถมองเห็นตนเองในฐานะ “ผู้กระทำ” ที่มีบทบาทต่อการผลิตซ้ำหรือเปลี่ยนแปลงระบบ จึงถือเป็นรากฐานของครูที่มีจิตสำนึกทางสังคม ยกระดับการเรียนรู้ของนักศึกษาครูจากระดับ “เชิงเทคนิค” (technical knowledge) เช่น การจัดแผนการสอน หรือการประเมินผล ไปสู่ระดับ “เชิงวิพากษ์” (critical knowledge) ที่ตั้งคำถามกับความไม่เป็นกลางของเนื้อหา วิธีสอน หรือแม้แต่โครงสร้างของโรงเรียนเอง

เอกสารอ้างอิง

- Apple, M. W. (1996). *Cultural politics and education (John Dewey Lecture Series)*. Teachers College Press.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books.
- Giroux H. A. (2004). *The abandoned generation: Democracy beyond the culture of fear*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Giroux, H. A. (2005). *Schooling and the struggle for public life: Democracy's promise and education's challenge* (2nd ed.). Paradigm Publishers.
- Giroux, H. A. (2020). *On critical pedagogy* (2nd ed.). Bloomsbury Academic Publishing.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.
- Freire P. (1985). *The politics of education: Culture, power and liberation*. New York, NY: Bergin & Garvey.
- Freire, P. (1992). *Pedagogy of hope: Reliving pedagogy of the oppressed*. Bloomsbury Publishing.
- Freire P. (1998). *Pedagogy of freedom: Ethics, democracy, and civic courage* (Clarke P., Ed.). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Freire, P. (2005). *Teachers as cultural workers: Letters to those who dare teach*. Westview Press.
- John Dale & Emery J. Hyslop-Margison. (2010). *Paulo Freire: Teaching for Freedom and Transformation: The Philosophical Influences on the Work of Paulo Freire*.
- John L. Elias (1975). The Paulo Freire Literacy Method: A Critical Evaluation. Retrieved from <https://mje.mcgill.ca/article/download/7044/4986/>
- Kerdnasan, N. ., Mahakhan, P. ., & Nantanant, C. . (2021). Paulo Freirean Methodology for Functional Literacy and Potential Development of Female Inmates in Correctional Department, Region 9. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 4(1), 388–398. Retrieved from https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jmhs1_s/article/view/247379
- Lichtman, M. (2023). *Qualitative research in education: A user's guide* (4th ed.). Routledge.
- Mogalakwe, M. (2006). *The use of documentary research methods in social research*. *African Sociological Review*, 10(1), 221-230.
- Nasri, P. (2021). Concept of voices for learner empowerment. *CMU Journal of Education*, 5(2), 92–103.
- Santos & Coutinho (2024). *The works of Paulo Freire*. Retrieved from <https://periodicorease.pro.br/rease/article/view/13857/6782>
- Tight, M. (2019). *Documentary Research in the Social Sciences*. SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781529716559>
- YI-HUANG SHIH.(2011). *Paulo Freire's Educational Thought of Dialogue and Its Implications for Teachers and Teaching*. Retrieved from <https://pesa.org.au/images/papers/2011-papers/syi2011.pdf>

กิตติกรรมประกาศ/แหล่งทุนวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร “ห้องเรียนวัฒนธรรม” เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันสำหรับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) และคณะวิจัยหลัก โดยคณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์